

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה יב: טבילת כלים ביום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה יב: טבילת כלים ביום טוב

רקע

משנתנו אוסרת טבילת כלים ביום טוב, הגמ' מסבירה את סיבת האיסור. נחלקו הראשונים כיצד לפסוק, וכן דנים הראשונים האם ניתן ליישם את דין סוגייתנו בטבילת כלים ובהגעלתם.

מקורות

- א. גמ' יז-יט. "מתני' חל להיות אחר השבת... בחבורה אחרת הרשות בידו"
 ב. רי"ף י-י: באלפס, "מתני' חל להיות אחר השבת... גזירה שמא ישהה"
 רא"ש סי' יב ד"ה גמ', והגהת אשר"י
 עבודת הקדש לרשב"א, בית מועד שער ג פרק ד
 מיוחס לשיטה מקובצת ד"ה לא ס"ד דתנן כל חייבי טבילות, "ורוב הפוסקים ז"ל..."
 מאירי ד"ה יראה, אף
 ג. רמב"ם הל' שבת פכ"ג ה"ח
 הל' שביתת יום טוב פ"ד הל' יז-יח
 ד. שו"ע סי' שכג סע' ז ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ל-לג, לו]
 סי' תקט סע' ה ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק כה-כז]

עבודת הקדש לרשב"א, בית מועד שער ג פרק ד
 כלי תשמיש חדשים הנלקחין מבית היוצר שצריכין טבילה אין מטבילין אותן לכתחלה ביום טוב לפי שנראה כמתקן כלי, אלא אם הוא כלי העשוי לדלות בו דולה בו והוכשר מאליו, וכן ממלא כוס וקיתון מים מן המעייין או מן הנהר לשתות והרי הן מוכשרין מאליהן. ויראה לי שאין דברים אלו אמורין אלא בדולה ונוטל מן המים שדרכן של בני אדם לשתות מהן [אבל לא מן המקואות שאין אדם עשוי לשתות מהן אסור], ואפשר שאף בזה [מותר] שיראה כדולה ונוטל לכביסה ברגליו.

שיטה מקובצת ד"ה ורוב הפוסקים

ורוב הפוסקים ז"ל פסקו כר' ביבי דגזרה שמא ישהא דהא תניא כותיה. וכתב הריטב"א ז"ל דאפילו לדבריו כלים שנאסרו ביין נסך אפילו מערב יום טוב מותר להטבילין ביום טוב ולא גזרינן שמא ישהא דזו הדחה היא ולא גזרו אלא בטבילה. וכן פירש מורי נר"ו לקמן בשם הרשב"א ז"ל גבי שיורי כוסות. ולקמן אכתוב יותר בשמו בסיעתא דשמיא. ואין זה כמכשירין שאיפשר לעשותן מערב יום טוב דלא אמרו אלא בתיקון ממש שיש בו כעין מלאכה או מלאכה ממש. אבל הדחת כלים אינו נראה אלא כמדיח כליו הנותרים. ואף בצריכין הגעלה יש להתיר מהאי טעמא לפי שדרך להגעיל כליו ברותחים כדי לנקות. אבל לרבא הגעלה אסורה מפני שנראה כמתקן כיון שהיה הכלי אסור. אבל בהדחה בעלמא שדרך להדיח כל שעה ושעה כליו מותר אפילו לרבא וכן דעת הרא"ה ז"ל.

מאירי ד"ה יראה, אף

יראה מסוגיא זו במי שיש בידו עכשו כלי תשמיש לקוחים מן הגוים שהם צריכין טבילה שאם הוא כלי הראוי לדלות בו דולה בו והוא טהור מאליו אבל כוסות וקערות שאין ראויין לדלות אסור להטבילין שנראה כמתקן וכטעם רבא שהלכה כמותו לפי הנראה ויראה לגדולי הדור שכך הדין בהערמה לנטילה דרך שתייה ולא סוף הענין בדלייה לבד וכן אמרו לענין טבילה בתוספתא בענין מה שאמרו במשנתנו אבל לא מטבילין אבל ממלא הוא כוס או קיתון לשחות ומחשב עליהן ומטבילין וגדולי המחברים כתבו שכל טומאה דרבנן כגון כלים שנשמאו במשקין מטבילין אותם ביו"ט וא"כ לדעת האומר שטבילת כלי תשמיש חדשים אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא מטבילין להדיא ומ"מ בסוגיא זו לא נאמרה אלא לכהנים ומצד זריותם ואפשר שאף הם מכוונים לכך ומ"מ י"א שטבילת כלים מן התורה כמו שביארנו במסכת ע"ז.

אף ההגעלה בין לגיעולי גוים בין לשאר איסורין אסורה ביו"ט אף על פי שצריך לו שהרי אף היא תקון ומ"מ אם נאסר ביו"ט יראה שהוא מותר כדין כלי שנשמאו ביו"ט.

הסבר הסוגיה

חל להיות אחר השבת בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת.

[משנה יז:]

המשנה אומרת שאסור להטביל כלים בשבת. בגמ' מובאים ארבעה הסברים לאיסור:

א. רבה: גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים.

ב. רב יוסף: גזרה משום סחיטה.

ג. רב ביבי: גזרה שמא ישהה. רש"י [ד"ה שמא ישהה] מפרש שמא ישהה ויבוא לידי תקלה, שיבוא להשתמש בכלי לתרומה. הר"ן [י. באלפס ד"ה גמ'] מפרש כרש"י ומפרש גם שמא ישהה טבילתו למועד, וחכמים לא רצו שירבה מלאכתו במועד.

ד. רבא: מפני שנראה כמתקן כלי.

הגמ' מביאה כמה ברייתות שמהם לומדים שיש מקרים שמותר להטביל כלים בשבת וביום טוב:

א. "מדלין בדלי טמא והוא טהור" – מותר לדלות מים בדלי טמא, ולטהר אותו תוך כדי כך.

ב. "כלי שנשמאו... ביום טוב מטבילין אותו ביום טוב"

ג. "כלי שנשמאו... בולד הטומאה מטבילים אותו ביום טוב".

ד. "נדה שאין לה בגדים מערמת וטובלת בבגדיה"

רבה ורב יוסף הסוברים שאיסור טבילת כלים משום גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, וגזרה שמא יסחוט מתרצים שמותר לדלות בדלי טמא, ומותר לנדה לטבול בבגדיה מתוך שלא התרתה לו אלא על ידי דליו, ולא הותרה לה אלא על ידי מלבוש, וזכרים שאסור לטלטל ואסור לסחוט את הכלים ביום טוב. הם מתרצים את הקושיה מכלי שנשמאו

ביום טוב וכלי שנטמא בולד הטומאה, שטומאות אלו לא שכיחות, ולכן לא גזרו בהם חכמים.

על רב ביבי הסובר שאסור לטבול כלים ביום טוב גזרה שמא ישהה ליום טוב, לא קשה מדוע מותר להטביל כלי שנטמא ביום טוב. לגבי כלי שנטמא בולד טומאה, הוא צריך להסביר שחכמים חששו רק לאב הטומאה המטמא מהתורה, ולא חששו לולד הטומאה המטמא רק מדרבנן. לגבי מדלין בדלי טמא ולגבי נדה המערמת וטובלת בבגדיה הוא צריך לפרש שחכמים לא גזרו בטבילה אגבית.

רבא הסובר שאסור להטביל כלים בשבת וביום טוב מפני שנראה כמתקן כלי. מסביר שאם מדלה בדלי טמא ואם נדה טובלת בבגדיה אינו נראה כמתקן, ומותר. כלי שנטמא בולד הטומאה מותר מהתורה, ותיקון לדין דרבנן בלבד אינו מוגדר כמתקן כלי. מותר להטביל כלי שנטמא ביום טוב, מפני שמותר לתקן כלי שלא היה אפשר לתקנו מערב יום טוב.

הרי"ף [י. באלפס] משמיט את דברי רבה ודברי רבא ומצטט רק את רב יוסף שגזר משום שחטיטה, ורב ביבי הגזור שמא ישהה. הרא"ש [סי' יב] תמה מדוע הרי"ף פוסק כרב יוסף ורב ביבי. לדעתו יש לפסוק כרבה שהלכה כוותיה לגבי רב יוסף, וכרבא דבתראה הוא.

הרמב"ם פוסק את סוגייתנו פעמיים, פעם אחת בהלכות שבת, ופעם אחת בהלכות שביתת יום טוב, בכל פעם הוא פוסק את הסוגיה בצורה אחרת. בהלכות שביתת יום טוב [פ"ד הל' יז-יח] הרמב"ם פוסק: כלי שנטמא מערב יום טוב אין מטבילין אותו ביום טוב גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו... נטמא הכלי במשקין טמאין שהן ולד הטומאה מערב יום טוב מטבילין אותו ביום טוב לפי שהוא טהור מן התורה כמו שיתבאר במקומו, ומדלין בדלי טמא והוא טהור מאליו, נדה שאין לה בגדים להחליף מערמת וטובלת בבגדיה". הרמב"ם פוסק כרב ביבי שאסור להטביל כלים גזרה שמא ישהה את הכלי בטומאתו, והוא פוסק את כל ההיתרים המובאים בגמ', מודע להטביל כלי שנטמא ביום טוב, מותר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה, אף כשנטמא בערב יום טוב, מותר להדלות בדלי טמא, ומותר לנדה להערים לטבול בבגדיה.

בהלכות שבת [פכ"ג ה"ח] הרמב"ם פוסק: "אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי, אבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה כמיקר". הרמב"ם פוסק כרבא שאיסור טבילה מפני שהוא כמתקן כלי, והוא אוסר טבילת כלים איסור גורף ללא היתרים.

נראה לפרש שבסוף הסוגיה הגמ' מחלקת לגבי הטבלת כלים אגב השקת מימיהן, בין שבת לבין יום טוב. לדעת חכמים, שהלכה כוותיהו, מותר להטביל ביום טוב אגב השקת מימיו, ואסור להטביל בשבת אגב השקת מימיו. מפרש הרמב"ם שבשבת יש איסור מתקן כלי, ולכן אסור אף טבילה אגב השקת המים, וביום טוב לא אסרו חכמים איסור מיחזי כמתקן, ולכן מותר להטביל כלי אגב השקת מימיו.

הרמב"ם סובר שבדין נראה כמתקן כלי אין הבדל בין נטמא במועד בין נטמא בערב המועד, ואין הבדל בין אב הטומאה לבין ולד הטומאה. הברייתות שמחלקות ביניהם עוסקות ביום טוב, ורבא אמר את דינו על המשנה העוסקת בטבילה בשבת.

הראשונים דנים האם ניתן ליישם את דין סוגייתנו לגבי טבילת כלים שנקנים מנוכרים. הרא"ש [סי' יב] סובר שדין זה תלוי בפסיקת ההלכה. אם פוסקים שאיסור טבילת כלים בשבת וביום טוב גזרה שמא יסחוט וגזרה שמא ישהה, מותר להטביל כלי נוכרים בשבת וביום טוב, אם פוסקים שהאיסור גזרה שמא יטלטל ברשות הרבים ומשום שנראה כמתקן, יש לאסור טבילת כלי נוכרים בשבת וביום טוב. הרא"ש פוסקים כרבה ורבה ואוסר טבילת כלים בשבת וביום טוב. הרשב"א [בית מועד שער ג פ"ד] פוסק שאיסור טבילת כלים משום מתקן כלי, והוא מודה לרא"ש שאסור להטביל כלי נוכרים בשבת וביום טוב.

לפי פסק הרמב"ם האוסר טבילת כלים בשבת משום שנראה כמתקן כלי, וביום טוב גזרה שמא ישהה טבילת כליו, נראה שמותר להטביל כלי נוכרים ביום טוב ואסור בשבת. המאירי [ד"ה יראה] סובר שדין זה תלוי אם טבילת כלים מדרבנן או מדאורייתא. אם טבילת כלי נוכרים מדרבנן מותר להטבילם בשבת וביום טוב כשם שמותר להטביל כלי שנטמא בולד הטומאה. אם טבילת כלי נוכרים מדאורייתא אסור להטבילם בשבת וביום טוב.

ההשוואה העקרונית בין טבילה לטומאה לבין טבילת כלי נוכרים אינה פשוטה, וניתן לחלק לשני הכיוונים. המגיד משנה [פ"ד הי"ח ד"ה ומדלין] סובר שאין להשוות טבילת כלי נוכרים לטבילה מטומאה, בכלי טמא ניתן להשתמש, אבל בכלי נוכרים אי אפשר להשתמש כלל, ולפיכך כולי עלמא מודים שיש בטבילתו משום תיקון כלי, ואסור לטבול כלי נוכרים בשבת וביום טוב אפילו אם טבילת כלי נוכרים מדרבנן. הביאור הלכה [סי' שכג סע' ז] מביא סברא הפוכה בטבילה מטומאה יש תיקון כלי בחפצא, שהרי הכלי מטמא אוכלין לפני טבילתו, ואילו בטבילת כלי נוכרים, אין תיקון בחפצא, שהרי האוכל לא נאסר ללא טבילתו.

הראשונים דנים גם בדין הגעלת כלים, הגהות אשר"י [סי' יב] מחלק בין הגעלה לבין ליבון, הגעלה אסורה וליבון מותר. בהגעלה מגעילים רק כלי שאינו בן יומו, ומכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותם מערב יום טוב אסורים. בליבון מלבנים אף כלי בן יומו, ומכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב מותרים ביום טוב. הגהות אשר"י דן רק באיסור מלאכה של הרתחת המים, משמע שלדעתו ההגעלה עצמה מותרת. ניתן להסביר שהגעלה אינה מהוה תיקון כלי כיוון שהוא יכול להגעיל כלי בשבילו הדחתו. השיטה מקובצת [ד"ה ורוב הפוסקים] חולק ואוסר הגעלת כלים לרבה הסובר שחכמים אסרו דבר הנראה כמתקן כלי.

סיכום

חכמים אסרו טבילת כלים בשבת וביום טוב. הם התירו כלי שנטמא ביום טוב, כלי שנטמא בולד הטומאה, הדליית דלי טמא, וטבילת בגדי נדה אגב טבילתה. בטבילת כלי אגב השקת מימיו חכמים מתירים ביום טוב ואוסרים בשבת.

הראשונים נחלקו בפסק ההלכה הרי"ף גזור שמא יסחוט ושמא ישהה, הרא"ש אוסר שמא יטלטל ברשות הרבים ומשום שנראה כמתקן. הרמב"ם מחלק בין שבת שאסור משום מתקן ליום טוב שאסור גזרה שמא ישהה.

ניתן להשוות בין טבילת כלי נוכרים לבין טבילת כלים מטומאה, וניתן לחלק ביניהן. הרא"ש והרשב"א משווים ביניהם, המגיד משנה מחלק שתיקון הכלי בטבילת כלי נוכרים גדול יותר מהתיקון מטבילה מטומאה, מפני שאסור להשתמש בו ללא טבילה. הביאור הלכה מחלק שתיקון הכלי בטבילת כלי נוכרים קטן יותר מפני שהכלי שאינו טבול אינו אוסר את האוכלים.

הלכה

השו"ע [סי' שכג סע' ז] סובר שהרי"ף והרמב"ם אינם אוסרים טבילת כלי נוכרים, ולכן הוא פוסק שמעיקר הדין מותר להטביל כלי חדש בשבת וביום טוב. למעשה ירא שמים יחמיר ויתן הכלי במתנה לאינו יהודי, וישאלהו ממנו. הדרכי משה [אות ג] פוסק שאסור להטביל כלי חדש, וכך מביא המשנה ברורה [סקל"ג] בשם השאגת אריה [סי' נו]. שער הציון [אות ל] מביא שהפרי מגדים מיקל להטביל כלי חדש ביום טוב, והשאגת אריה אוסר אף ביום טוב. השו"ע והרמ"א אוסרים להגעיל וללבן ביום טוב. המשנה ברורה מתיר בכלי שנטרף ביום טוב.